

СОЮЗ ЮРИСТІВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКА МІСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ

В. Ковальський, Л. Дубчак, М. Роговик

СІМЕЙНІ ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ
від А до Я

ЮРИНКОН ІНТЕР
Київ-2025

УДК 347.6(477)(02.062)

К 56

Ковальський В., Дубчак Л., Роговик М.

К 56 Сімейні правові відносини від А до Я. Київ: Юрінком Інтер, 2025.
176 с. 3 іл.

ISBN 978-966-667-886-0

Науково-популярне видання про сутність та особливості сімейних відносин. Автори в популярній формі викладають юридичні нюанси сімейних відносин, які стосуються різноманітних взаємин, ситуацій, життєвих потреб. Йдеться про батьківство, дитину та її інтереси, здійснення сімейних прав, відібрання дитини від батьків, конкубінат, материнство, відносини наречених, обов'язок батьків щодо виховання та розвитку дитини, про розуміння прийомної сім'ї, про право на укладення шлюбного договору, загалом про шлюб тощо. Значна увага приділена роз'ясненню щодо аліментів.

Книга може стати настільним посібником для всіх, хто готується до вступу у шлюб, усиновлення, до реалізації сімейних прав та обов'язків.

УДК 347.6(477)(02.062)

*Всі права захищено.
Жодна частина книжки
не може бути відтворена в будь-якій формі
без письмового дозволу власника авторських прав.*

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-886-0

© В. Ковальський, Л. Дубчак, М. Роговик, 2025

© ТОВ «Юрінком Інтер», 2025

Зміст

Передмова	6
Розділ I. Словник сімейних правових відносин	9
А.	9
Б.	35
В.	37
Д.	45
З	54
І.	55
К.	56
М	59
Н.	60
О.	61
П.	73
Р	108
С.	109
У.	116
Ш	127
Вимоги до усиновлювачів	136
Розділ II. Правові позиції судових інстанцій у сімейних питаннях	137
Постанова КЦС ВС від 04.09.2024 № 754/9261/19 (61-106св24) Розірвання укладеного сторонами договору про поділ майна подружжя у зв'язку з істотним порушенням його умов	137
Постанова Верховного Суду від 21 серпня 2024 року у справі № 752/13657/21 (провадження № 61-4262св24) Заява (згода) одного з подружжя як співвласника майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, на передачу майна в іпотеку іншим з подружжя посвідчується нотаріусом без використання спеціальних бланків нотаріальних документів, за винятком заяв в електронній формі, заяв та примірників документів, що залишаються у справах нотаріуса	139
Постанова Верховного Суду від 07 серпня 2024 року у справі № 308/2823/19 (провадження № 61-9120св23) Відчуження автомобіля одним із подружжя після ініціювання іншим із подружжя спору про поділ спільного майна подружжя	142
Постанова Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 752/9168/20 (провадження № 61-4763св24) Позбавлення батьківських прав	144
Якщо мати не ухиляється від виховання та утримання своїх дітей, цікавиться їхнім життям та бажає надалі належним чином виконувати свої батьківські обов'язки, то її вимушене тимчасове перебування за межами України (внаслідок життєвих обставин) не є підставою для позбавлення її батьківських прав	144

- Постанова Верховного Суду від 05 червня 2024 року у справі № 722/225/23 (провадження № 61-248св24)
 Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на батьків, тому з'ясуванню підлягають усі обставини, які характеризують дотримання батьками своїх обов'язків з виховання дитини. Саме лише заперечення одного з батьків проти позбавлення його батьківських прав не свідчить про його інтерес до дитини та реальне бажання спілкуватися з дитиною і не є достатньою підставою для відмови в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав. 146
- Постанова Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 755/8647/23 (провадження № 61-6722св24)
 Згода іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, поширюється як на випадки відчуження майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, так і на випадки набуття майна подружжям у право спільної сумісної власності. 148
- Постанова Верховного Суду від 03 червня 2024 року у справі № 712/3590/22 (провадження № 61-14297сво23)
 Невиконання одним із батьків умов договору про визначення місця проживання дитини позбавляє іншого з батьків під час військових дій в Україні можливості деякий час піклуватися про дитину та права бути поінформованим про місце перебування дитини, що є істотним порушенням договору другою стороною. Саме по собі розірвання оспорюваного договору про визначення місця проживання дитини не впливає на права та інтереси дитини і не порушує їх, оскільки в силу закону дитина продовжує проживати з одним із батьків доти, доки інше не буде визначено в установленому законом порядку. 152
- Постанова Верховного Суду від 03 квітня 2024 року у справі № 753/13774/22 (провадження № 61-16131св23)
 Факт участі чоловіка та жінки у програмі штучного запліднення за репродуктивних технологій може свідчити про існування між ними відносин, притаманних подружжю. 155
- Постанова Верховного Суду від 12 червня 2019 року у справі № 359/659/16-ц (провадження № 61-3356св19).
 Проходження чоловіком військової служби, реєстрація та постійне проживання у військовій частині не можуть свідчити про те, що сторони не перебували у фактичних сімейних відносинах, оскільки вказують лише на виконання ним військового обов'язку. 156
- Постанова Верховного Суду від 23 вересня 2019 року у справі № 279/2014/15-ц (провадження № 61-18588св18).
 Сам собою факт перебування у близьких стосунках чоловіка та жінки без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, не може свідчити про те, що між ними склалися та мали місце усталені відносини, які притаманні подружжю. 158

Постанова Верховного Суду від 12 грудня 2019 року у справі № 490/4949/17 (провадження № 61-46210св18). Перебування в зареєстрованому шлюбі виключає встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.	159
Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2018 року у справі № 244/4801/13-ц (провадження 61-23286св18). Показання свідків та спільні фотографії не можуть бути єдиною підставою для встановлення факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу.	161
Розділ III. Рішення європейського суду з прав людини проти України у сімейних правовідносинах	
Справа “Сото Тревіно проти України” (заява № 12498/21), рішення від 11 квітня 2024 року	163
Справа “Богданов проти України” (заява №27380/20), рішення від 14 травня 2023 р.	164
Справа “Молдован проти України” (заява №62020/14), рішення від 14 червня 2024 р.	164
Справа “Хант проти України” (заява № 31111/04), рішення від 7 грудня 2006 року,	165
Справа “Савіні проти України” (заява № 39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року.	166
Справа “Курочкін проти України” (заява № 42276/08), рішення від 20 травня 2010 року.	169
Справа “Мамчур проти України” (заява № 10383/09), рішення від 16 липня 2015 року	170
Справа “М. С. проти України” (заява № 2091/13), рішення у справі від 11 липня 2017 року	172
Справа “М.Р. та Д.Р. проти України” (заява № 63551/1), рішення від 22 травня 2018 року.	173
Справа “Хабровські проти України” (заява № 61680/10), рішення від 17 січня 2013 року	174

Список скорочень, які є в тексті:

- СК – Сімейний кодекс України
- ЦК – Цивільний кодекс України
- ВС – Верховний Суд
- КК – Кримінальний кодекс України
- ПК – Податковий кодекс України
- ЦПК – Цивільно-процесуальний кодекс України
- ВСУ – Верховний Суд кодекс України

ПЕРЕДМОВА

10 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, 16-ю статтею якої проголошено, що «чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави».

Хоча в нашій державі для підтримки сімей, дитинства, материнства, батьківства існує багато програм захисту, все ж таки виникла демографічна криза, яка багато в чому є наслідком російської агресії проти України. У нас зменшується народжуваність, непропорційно збільшується смертність населення, низькою є середня тривалість життя. Проста українська сім'я не в змозі підтримати належний рівень життя і виховання дітей, забезпечити їх соціальний та духовний розвиток. Дається взнаки недостатній рівень матеріального та побутового рівня життя, відсутність достатніх засобів для задоволення потреб та прав людини. Хоча треба зазначити, що останнім часом, незважаючи на військові події, у країні помітно активізувалася робота з поліпшення матеріального становища українських родин. На державну підтримку сімей спрямований План заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. У цьому важливому документі передбачено:

- створити необхідні умови для добровільного повернення українців із-за кордону та зменшення відтоку населення з України; поглибити співпрацю із представниками закордонних українців; запровадити заходи зі зниження рівня відтоку молоді за кордон;

- провести роботи з подолання негативних наративів/стереотипів серед громадян щодо материнства та батьківства; в тому числі забезпечити психологічний супровід жінок до та під час пологів для попередження та/або подолання перед та післяпологової депресії;

– запровадити в окремих існуючих програмах соціальної підтримки сімей стимулів для проходження майбутніми батьками підготовчих курсів та тренінгів щодо батьківства;

– забезпечити орієнтацію на боротьбу зі стереотипами культурного та мистецького контенту, що створюється різними стейкхолдерами та транслювати через аудіовізуальні сервіси, кінематограф та сценічне мистецтво (за умови надання відповідного контенту та інформаційних матеріалів);

– запровадити заходи та підвищити економічну самодостатність сімей, створити сприятливі умови для поєднання батьківства із навчанням/професійною зайнятістю, тобто відповідні відомства мають розробити тренінгові програми щодо підприємництва для жінок, у тому числі зареєстрованих безробітних жінок, що опинилися у складних життєвих обставинах та отримують соціальні виплати/допомоги;

– створити умови для реалізації та активної життєдіяльності осіб похилого віку тощо.

У такому ж контексті прийнято окрему постанову КМУ від 7 березня 2022 р. № 215 “Про особливості нарахування та виплати грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану”. Такі виплати є складовою державної соціальної допомоги за місцем проживання і призначається за умови неотримання зазначеної допомоги за зареєстрованим місцем проживання особи, яка звертається за призначенням державної соціальної допомоги. Відомості щодо неотримання допомоги перевіряються органами соціального захисту населення з використанням інформаційних систем.

Безумовно важливим кроком у захисті сім’ї, нормальних сімейних відносин є внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Так, встановлені обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. Крім того, передбачено кримінальну відповідальність у ст. 126¹ КК України – «Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров’я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення

якості життя потерпілої особи. За вчинення такого діяння передбачено покарання в вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арешт на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років». Також встановлено посилену відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації (ст. 134 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151² КК України), зґвалтування (ст. 152 КК України), сексуальне насильство (ст. 153 КК України) тощо.

Можна вважати, що держава намагається зробити максимальні умови для підтримки стандарту сімейних відносин, їх правового забезпечення. Тому, готуючи дану публікацію, автори сподівалися на те, що вона сприятиме інформаційному насиченню сімейного простору, підтримці учасників сімейних відносин.